EUROPEAN AND ARAB MEDICINE

Mirela Radu
Lecturer, PhD., „Titu Maiorescu" University of Bucharest

Abstract: Medicina modernă le datorează medicilor arabi nu doar numeroasecunoştiinţe practice acumulate în perioada de înflorire a culturii arabe pe tărâm european dar si numeroase tratate şi cărţi care au venit să aducă un spor de cunoaştere pe tărâm medical. Medicii arabi au fost printre primii care au intuit legătura strânsă dintre chimie şi medicină, totodată au deschis calea experimentelor mai ales în chirurgie. Fini cunoscători ai scrierilor Antichităţii, chirurgii arabi au dus la un nivel superior necesitatea probării ştiinţifice a oricăror expuneri teoretice. Acestor învăţaţi, Europa le este datoare, pe lângăvastele cunoştiinţe medicale şi instrumente chirurgicale inventate, chiar şi îmbogătirea terminologiei de specialitate. Astfel, termeni precum sirop, julep (salep-o băutură), elixir, alcool provin din limba arabă.Meritul Erei de Aur Islamice în medicinăeste Acela că a reunit cunoştiinţe aparţinând unor civilizaţii diferite, aparţinând lumii romane, greceşti (scrierile lui Hipocrate, Galen sau Dioscorides fiind mult preţuite de învăţaţii arabi), persane chiar şi indiene.

Keywords:experimentalism, fizio-patologie, farmacologie, dietetică, plante de leac

Abu Al-Qassim Khalaf ibn (al-) Abbas al Zahrawi sau **Abulcasis** (936-1013), chirurg de origine arabă, a văzut lumina zilei în Cordoba, în tribul Ansar stabilit pe teritoriul actualei Spanii. Medicul a fost menţionat şi de filozoful Ibn Hazm. În anul 1000, Abulcasis a publicat un tratat medical ambiţios care reunea descrierea diverselor patologii printre care cele ce aparţineau de obstetrică şi stomatologie. Întemeiat pe cunoştiinţele dobândite de-a lungul carierei sale medicale, tratatul reuneşte şi cunoştiinţe medicale de oftalmologie, ortopedie, farmacologie dar mai ales chirurgie. Adept al anatomistului şi farmacologului Galen dar şi al învăţămintelor hipocratice, Abulcasis considera că progresul medicinii se poate realiza doar prin învăţarea practică, experimentală.

Fostul chirurg arab i-a influnţat pe practicienii francezi, italieni (precum Mathieu de Grandibus și Arduinis de Passaro) dar şi pe cei otomani (Șerafeddin Sabuncuoğlu-autorul unui atlas chirurgical şi al ultimei enciclopedii medicale aparţinând Evului Mediu). Numărul instrumentarului chirurgicale la care apela Abulcasis este unul uimitor. Astfel, în tratatul în 30 de volume Al-Tasrif, Al-Zahrawi aminteşte de *forceps*, *ace chirurgicale*, *cârlige*, *spatule*, *scalpel*, *fierăstraie pentru oase*, *chiuretă*, *retractor*, etc. Unele din aceste ustensile erau folosite în operaţii ale uretrei, laringelui dar şi oftalmice. Acest instrumentar a fost folosit în practica chirurgicală timp de 700 de ani iar unele din aceste intrumente sunt precursoarele celor existente chiar şi în ziua de azi.

Tot medicilor arabi li se datorează suturarea cu fir produs din intestinul unor animale (precum pisică sau oaie) care avea să fie folosit de medicii europeni, sub numele de catgut, abia acum 200 de ani. Metoda de repoziţionare a umărului dizlocat, atribuită lui Theodor Kocher (care a primit în 1909 Premiul Nobel pentru Medicină) a fost iniţial descrisă de chirurgul arab cu mai bine de 900 de ani înainte de a fi "adoptată" de lumea medicală. Tot lui Abulcasis îi este atribuită şi modalitatea de legare a vaselor de sânge în vederea evitării hemoragiilor, caracterului congenital al sindromului hemoragipar sever, arderea cu fierul înroşit a plăgilor în vederea evitării infectării, utilizarea bisturiului în operaţiile calculilor renali sau de vezică urinară, a forcepsului pentru evectuarea avortului, folosirea alcoolului în scopul anesteziерii pacienţilor, efectuarea de craniotomii dar şi operaţii de mamoplastie.

BDD-A27458 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:31 UTC)

Şi farmacologia, ca domeniu al cunoaşterii medicale, a intrat în aria de interes a chirurgului arab. Astfel, trecerea substanţelor din stare solidă, direct în stare de vapori dar şi transformarea lichidelor în stare de vapori prin fierbere urmată de condensarea vaporilor obţinuţi. Nu i-a fost străină nici cosmetica pe care o vedea ca medicină a frumuseţii. După două decenii, Gerard de Cremona avea sa traducă şi să facă cunoscută întregii Europe lucrarea chirurgului arab.

Guy de Chauliac (1300-1368), un alt chirurg renumit, de origine franceză, avea să facă dese referiri şi trimiteri la cunoştiinţele expuse de medicul arab în propria lucrare *Chirurgia Magna*. Cartea se bazează, în principal pe traducerile făcute de medicul francez din textele latine. Chirurgul adună texte aparţinând lui Hipocrat, Galen dar şi medici arabi precum Avicenna, Abulcasis, Haly Abbas, Rasis, etc. Chauliac considera că orice problemă în medicină trebuie abordată din perspectiva existenţei a trei categorii de lucruri: *res naturales* (anatomia-esenţială în chirurgie), *res non naturales* (apa, hrana, orice poate fi benefic sau nociv corpului) şi *res contra naturam* (bolile şi afecţiunile). Departe de a fi doar un simplu tratat de chirurgie, *Chirurgia Magna*, adevărată crestomaţie de texte medicale ce reunea opera a peste 50 de autori, adună şi cunoştinţe de fizio-patologie, farmacologie, dietetică. Chauliac divide chirurgia în două categorii: cea a părţilor moi şi cea apărţilor dure, considerând-o o artă ce reuneşte *scientia docens* (cunoştinţe teoretice) dar şi *ars utens* (abilităţile practice). Francezul merge pâna la a caracteriza un chirurg perfect: acesta trebuie să aibă o înfăţişare îngrijită, degete abile, mâini ferme şi ochi limpezi.

Chauliac a studiat medicina la Montpellier pentru ca, după terminarea studiilor, să meargă la Bologna unde avea să îşi însuşească cunoştiinţe de anatomie dar şi arta chirurgiei cu Nicola Bertuccio. Chauliac avea să devină faimos şi va obţine titlul de medic papal având ca pacienţi celebri pe Popa Clement VI, Popa Innocent VI şi Popa Urban V. În timpul epidemiei provocată de Mortea neagră, între anii 1348-1350, care a decimat aproape jumătate din populaţia Europei, Guy de Chauliac a contribuit la tratarea bolnavilor dar şi la identificare cu meticulozitate a simptomelor. Cu toate că, în zilele noastre, oamenii de ştiinţă au dubii cu privire la cauza acestei epidemii (se crede că în loc de bacteria *Yersinia pestis* ar fi fost vorba de o infestare cu *Bacillus anthracis*) cert este faptul că medicul francez a intuit că lipsa de igienă era cauza principală a răspândirii pandemiei. Cu metode care astăzi ar fi considerate ştiinţifice (chirurgul recomanda să se facă curat, să se instituie o igienă corespunzătoare şi o dietă adecvată) Chauliac a luptat împotriva temerii oamenilor de rând conform căreia boala era răspândit de evrei sau de eretici.

Cea mai importantă lucrare a medicului francez, *Chirurgia Magna*, structurată în şapte volume, a fost încheiată de chirurg cu cinci ani înainte de moartea sa. De o mare amploare, tratatul aborda probleme legate de anatomie, venesecţie, cauterizare (în scopul închiderii plăgilor), medicamente, metode de anesteziere, plăgi, diverse tipuri de fracturi, ulcere, dar şi contraotrăvuri. Chirurg renumit, francezul descrie tehnici moderne de intubaţie, suturare dar şi intervenţii care aparţin medicinii de urgenţă: traheotomia. Chauliac are meritul nu doar de a fi reiterat învăţăturile lui Galen (pe care îl considera un înaintaş demn de încredere în ceea ce priveşte cunoştinţele de anatomie) dar şi de a fi adus cunoaşterea medicinii arabe pe tărâm european. Chauliac nu s-a limitat la a scrie tratatul despre chirurgie; el a abordat şi domenii precum atronomia (*De astronomia*), tratarea diverselor tipuri de hernia (*De ruptura*) dar şi tratarea cataractei (*De subtilianti dieta*). Nici domeniul stomatologiei nu i-a fost străin. Astfel, în cazul abceselor dentare recomanda pacienţilor să nu consume peşte sau produse lactate, să nu alterneze imediat alimente fierbinţi şi reci, să nu consume mâncăruri dure, să îşi maseze gingiile cu miere şi sare arsă.

Abū Bakr Muhammad ibn Zakariyyā al-Rāzī (854-925),cunoscut lumii occidentale sub numele de Rhazes or Rasis, a fost medic, filozof şi chirurg de origine persană. Lucrările sale, peste 200 la număr, au ca principu medicina experimentală. Un exemplu al folosirii

BDD-A27458 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:31 UTC)

empirismului a fost modul în care Rasis stabilea locaţia cea mai bună pentru construirea unui spital: atârna carne în diverse cartiere şi accepta construirea spitalelor acolo unde carnea se strica cel mai puţin. Practicant al nobilei profesii medicale in Bagdad, Rasis şi-a bazat sistemul de cunoaştere pe existenţa umorilor descris de Hipocrat.

Persanul a acordat o atenţie deosebită bolilor contagioase în special variolei şi pojarului şi descrierii clinice a maladiilor şi a tratării meningitei cu ajutorul venesecţiei. În ceea ce priveşte variola face o descriere amănunţită a simptomelor ei: febră, dureri de spate, mâncărimi în nas, durere în gât şi piept, xerostomie, sputa, răguşeală, cefalee, agitaţie, anxietate şi stare de vomă. De asemenea, a descoperit utilizarea medicală a parafinei, unguentelor pe bază de mercur şi alcoolului. Şi în ceea ce priveşte farmaceutica, Rasis îşi aduce contribuţia descriind mai multe instrumente de laborator printre care mortar, balonul de sticlă, fiola şi spatula. Nici alchimia nu i-a fost străină. Două din lucrările lui, *Secretele* şi *Secretele secretelor*, descriu proceduri de sublimare sau condensare a mercurului, precipitarea sulfului şi calcinarea cu arsenic a diverselor metale. În virtutea "observaţiilor clinice" poate fi considerat ca având statutul cel mai "înalt probabil dintre toţi medicii produşi de Islam în cele treisprezece secole de existenţă."[1]

Edwards Browne, orientalist britanic renumit care a scris numeroase cărţi de istorie a Orientului, printre care şi o lucrare dedicată artei medicale practicată de medicii arabi şi care a înrâurit cunoaşterea europeană în acest domeniu, reda un caz de pielită pe care Rasis l-a diagnosticat şi tratat cu succes, citând chiar cuvintele învăţatului persan: "So when he passed the pus I administered to him diuretics until the urine became free from pus, after which I treated him with *terra sigillata*, *Boswellia thurifera*, and *Dragon's Blood*, and his sickness departed from him, and he was quickly and completely cured in about two months."[2] Orientalistul englez a făcut traducere textelor arabe din varianta lor latină.

Influenţa scrierilor lui Rasis (*Despre chirurgie* şi *Tratat general despre terapie*) a fost atât de mare încât scrierile sale a devenit bibliografie obligatorie în unele universităţi europene. Un alt dpmeniu abordat de polimatul persan a fost cel al oftalmologiei. Ironia sorţii face ca sfârşitul să îl găsească bolnav de glaucom, afecţiune pe care nu a tratat-o cu ajutorul confraţilor medici căci nu avea încredere in ei. Preocupat de bunăstarea celor care, din motive financiare nu puteau apela la medici, Rasis a scris şi un tratat (*Pentru aceia care nu au un medic care să îi ajute*) în care oferea sfaturi practice de identificare şi tratare a diverselor boli, tratatul era structurat în 36 de capitole şi avea o claritate ieşită din comun astfel că oricine putea să prepare medicamente urmând reţetele propuse de medic. Aceste doctorii se bazau în special pe utilizarea plantelor de leac precum extras de trandafir, oţet, violete, mac, trifoi, smirnă, şofran, tămâie şi coriandru.

O altă lucrare de a sa (*Continens Liber-Viaţa virtuoasă*) aduce o serie de completări la scrierile lui Aristotel şi Platon şi chiar ajunge să critice pe cele ale lui Galen în special cu privire la infecţiile urinare ceea ce dovedeşte siguranţa pe care o avea în propriile forţe.

Abu Sahl al-Masihi (970-1011) este autorul unui tratat (*Sute de cărţi despre ştiinţa medicală)* cuprinzător dedicat cunoaşterii medicale. O altă carte importantă semnată de medicul arab a fost *Farmacia în medicină.*

Ali ibn al-'Abbas al-Majusi (982–994), purtând numele latinizat de Haly Abbas, a fost un psiholog şi medic persan a cărui operă importantă a fost *Arta completă a medicinii*. Lucrarea este structurată în 20 de părţi care pun accentul pe existenţa unei metodologii în ceea ce priveşte studiul ştiinţelor medicale. Interesat de anatomia şi fiziologia creierului, medicul persan a abordat în tratatul său şi chestiuni legate de neuroanatomie, neurobiologie, neurofiziologie, dar şi de patologii precum coma, meningita, epilepsie, ipohondria şi paralizii cerebrale. Lucrarea mai abordează şi probleme de obstetrică şi oftalmologie-autorul făcând

[1] Edward G. Browne, *Arabian medicine*, Cambridge University Press, 1921, p. 67
[2] Edward G. Browne, *Arabian medicine*, Cambridge University Press, 1921, p. 52

BDD-A27458 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:31 UTC)

vorbire depre cancerul de cornee. Polimatul considera că aspectele psihologice ale pacienţilor pot genera sau influenţa cursul patologiilor biologice. În zilele noastre aceasta ramură interdisciplinară a medicinii se numeşte medicină psihosomatică.

Rasis, Haly Abbas şi Avicenna au fost autorii a "trei dintre cele mai stimate lucrări medicale la modă în Europa medieval."[3] Cu toate cam area majoritate a medicilor arabi preluau cunoştinţe deja existente, "anatomia arabilor reproduce lucrările lui Galen"[4], aceştia au meritul de revigora ştiinţele medicale occidentale, prin propriile observaţii clinice şi experimente dar şi cunoştinţe teoretice într-o perioadă în care Europa era cufundată într-un con de umbra în ceea ce priveşte progresul ştiinţific.

Abū Merwān 'Abdal-Malik ibn Zuhr (cunoscut drept Ibn Zuhr, Avenzoar sau Abumeron) (1091 – 1161) a fost un medic, farmacist şi chirurg arab născut în Spania, în Sevilia. Lucrarea sa cea mai cunoscută este *Manual Practic de Tratamente şi Dietă*, tratat în care descrie simptomele pericarditei, scabiei, abcese ale mediastinului, descrie procedura traheotomiei (pe care a făcut-o prima data pe o capră) dar şi operaţii precum cea de cataractă şi de calculi renali.

În ceea ce priveşte aria oftalmologiei, medicul arab recomanda ca tratament al patologiilor oculare folosirea plantei *Mandragora officinarum*. Recomandarea sa pentru confraţii medici era să folosească orice medicament în cantităţi mici şi să urmărească reacţia pacientului timp de trei zile. O altă lucrare de-a sa, un compendiu intitulat *Text complet asupra misterului sau secretelor artei tămăduirii*, reunea cunoştinţe de anatomie în special a sistemului digestiv dar şi boli asociate acestuia.

Ibn al-Nafis (1213-1288) ajunge să lucreze în spitalul Al-Nassri (Cairo) ca medic şef a abordat unele dintre cele mai variate domenii ale cunoaşterii: anatomie, fiziologie, psihologie, drept dar şi filozofia ştiinţei. Acesta aduce unele critici scrierilor lui Galen cu privire la inimă şi sistemul circulator.

Medicina arabă, bazându-se pe cunoaşterea medicală a lumii greceşti şi latine, a contribuit la dezvoltarea acestui domeniu vital pentru omenire prin contribuţiile unor personalităţi culturale orientale prin experimentele şi tratamentele pe care aceştia le-au propus pentru anumite boli. Medicina arabă are meritul de a fi făcut translaţia de la domeniul pur theoretic al Antichităţii europene la cunoaşterea medicală empirică şi, astfel, de a fi îmbogăţit interpretarea patologiilor şi etiologiilor dar şi a modului de a trata afecţiunile pentru ca arta medicală să devină mai eficientă, în slujba omului. Aceşti polimaţi arabi şi-au adus contribuţia la cunoaşterea globală a problemelor medicale făcând traduceri din textele antichităţii, traduceri fără de care Europa ar fi rămas mult mai săracă: "Few people today would have been exposed to the legacies of Europe's glorious antiquity were it not for the translations and scholarly extrapolations performed by Arabic researchers during the Middle East's Golden Age lingering from about the eighth to the twelfth centuries A.D. One of the most prodigious figures during this period of mini-Enlightenment was Abu Bakr Muhammad bin Zakaria al-Razi, better known as Rhazes. The endeavors undertaken by this man centuries ahead of his time served to popularize and expand the Scientific Method within the field of medicine as well as devise a system which in many aspects served as a philosophy of reason."[5]

Lucrarea a fost elaborată în perioada de sustenabilitate a proiectului cu titlul ***"Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească",*** număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul a fost

[3] Edward G. Browne, *Arabian medicine*, Cambridge University Press, 1921, p. 32
[4] Manfred Ullmann, *Medicina islamică*, Edinburgh University Press, 1978, p. 70
[5] Gennady Stolyarov II *Rhazes, The Thinking Western Physician*, disponibil pe http://www.liberalinstitute.com/IslamicPhysicianRhazes.html, accesat pe 18/08/2017

BDD-A27458 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:31 UTC)

cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investeşte în Oameni!**

BIBLIOGRAPHY

Browne, Edward G. *Arabian medicine*, Cambridge University Press, 1921

Stolyarov II ,Gennady Rhazes, *The Thinking Western Physician* disponibil pe http://www.liberalinstitute.com/IslamicPhysicianRhazes.html,

Ullmann, Manfred *Medicina islamică*, Edinburgh University Press, 1978

BDD-A27458 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:31 UTC)